

Mr Slađana Vidosavljević, Učiteljski fakultet, Prizren- Leposavić
Dr Nevenka Zrnzević, Učiteljski fakultet, Prizren-Leposavić

DOPRINOS NASTAVE FIZIČKOG VASPITANJA U OSTVARIVANJU CILJEVA EKOLOŠKOG VASPITANJA U OSNOVNOJ ŠKOLI

„Savremeni uslovi života narušavaju biološku ravnotežu između čoveka i prirode, a to nije ostalo bez posledica na čoveka koji je upravo fizičkom aktivnošću dostigao današnji stepen razvoja“

Džems, V.

1. UVOD

Ekološko vaspitanje i obrazovanje je u sadržajnom i praktičnom obliku široka oblast. U suštini, ono je interdisciplinarno i holističko ; bavi se međudnosima čovekoveg i prirodnog sistema; posmatra okolinu u njenoj sveobuhvatnosti, uključujući društvene, političke, ekonomske, moralne, estetske i tehnološke aspekte; odnosi se podjednako na lokalnu i globalnu dimenziju, kao i na dimenzije prošlost, sadašnjost i budućnost; podstiče razvoj senzitivnosti, svesti, razumevanja, kritičkog mišljenja i veštine rešavanja problema; podstiče aktivnu ulogu u procesu učenja; naglašava aktivnu ulogu pojedinca; koristi širok spektar tehnika učenja i prenošenja znanja, sa posebnim naglaskom na praktičnim aktivnostima i neposrednom iskustvu.

U svakodnevnoj školskoj terminologiji najčešće se koristi pojam ekološko obrazovanje, iako se u mnogim institucijama govori i o ekološkom vaspitanju. Pojam “obrazovanje” označava personalnu celovitost, kao i sve ono što svaka osoba treba da usvoji. Ovim pojmom naglašavaju se procesi koji vode odgovornosti prema okolini koja se shvata kao čovekov partner, sa tendencijom promene stavova, samospoznajom i razvojem ekološke svesti. Pojam “vaspitanja” težište stavlja na promenu spoljašnjeg ponašanja. Dakle, u strogom smislu, ekološko vaspitanje i obrazovanje teži osvešćenju osobe, u razvijenijoj formi njene svesti uz adekvatno ekološko ponašanje.

U vaspitno–obrazovnom procesu treba nastojati da se na planetu Zemlju gleda kao na čovekov jedini dom, kao na živi samopodešavajući sistem, i da svako narušavanje ekološke ravnoteže u tom smislu ugrožava opstanak života svih vrsta na planeti, pa i čoveka kao vrste. U tom kontekstu, obrazovni sadržaji o zaštiti i unapređivanju životne sredine treba da doprinesu razvoju ekološke svesti, koja uvažava potrebu da se između čoveka i prirode uspostavi produktivna i dinamička harmonija. Ekološko vaspitanje i obrazovanje treba da postane deo opšteg obrazovanja i stručnog usavršavanja. Ono treba da doprinosi razvoju ekološke svesti, posebno onih koji mogu uticati na donošenje ključnih odluka o društvenom razvoju, a među njima i mlade generacije.

Zbog toga je neophodno koncipirati kvalitetan i efikasan vaspitno–obrazovni sistem koji će organizaciono i programski uvažavati i didaktičko–metodički adekvatno zadovoljavati i razvijati (vaspitavati) obrazovne potrebe iz oblasti zaštite životne sredine.

2. ŠKOLA - ČINILAC EKOLOŠKOG VASPITANJA I OBRAZOVANJA

Škola kao vaspitno–obrazovna institucija sa utvrđenim ciljevima, programskim zadacima, sadržajima i oblicima organizacije daje velike mogućnosti u vaspitanju i obrazovanju učenika za zaštitu životna sredine.

U Pedagoškom leksikonu stoji: “Škola ima značajnu ulogu u zaštiti prirode. U zaštiti sredine njen zadatak je da deluje na razvoj svesti mladih o potrebi očuvanja prirodne sredine, da im pruži potrebna znanja o odnosu čoveka prema prirodi, racionalnom korišćenju njenih izvora, o merama koje doprinose očuvanju životne sredine i održavanju najpovoljnijih uslova za život i rad ljudi “(Pedagoški leksikon 1996,177).

S obzirom na ugroženu ravnotežu u okolini, ekološko vaspitanje i obrazovanje dobija posebno mesto i ulogu u delatnosti škole. Cilj ekološkog vaspitanja i obrazovanja je da kod mladih ljudi formira svest za pitanje okoline, ekološku svest, spremnost za odgovorno ophođenje prema okolini, kao i ekološki svesno ponašanje koje treba da se nastavi i posle vremena provedenog u školi.

Uvođenje ekološke problematike u nastavu osnovnih škola odvija se programima i aktivnostima u redovnim nastavnim, vannastavnim i slobodnim aktivnostima učenika, kao i obrazovanjem nastavnika.

Od škole se očekuje da formalno kvalifikuje mlade, jer izgleda da se mladi na taj način najbolje mogu spremati za budućnost u jednom društvu koje se brzo menja i u kome vladaju racionalni kanoni nauke i tehnike.

Škola, bez obzira na veliki uticaj porodice, grupe vršnjaka, mas-medija, ipak ostaje mesto gde se usvaja temelj sopstvenog pogleda na svet; sve se više uviđa da je potrebna škola koja mora odgovarati zahtevima vremena. Ona treba da bude u funkciji rešavanja krize okoline u kojoj živimo, da predupredi iznenađenja što nam ih svakodnevno naša okolina priređuje; trebamo ljude koji neće reagovati stresom i zatvaranjem očiju, nego će iznenađenje i brže promene shvatiti kao način života. Potrebna nam je škola koja neće dopustiti samo jednosmernu komunikaciju okolina–učenik bez mogućnosti reakcije “feed backa “.

Škola se ne posmatra samo kao mesto u kome se kroz programske nastavne sadržaje, nastavu i slobodne aktivnosti učenika prenose i usvajaju ekološka znanja i ekološke vrednosti. Škola se u ovom pogledu mora posmatrati šire, kao sveukupni kontekst, kroz stil života u školi, kroz vaspitne modele koje škola nudi kako kroz nastavu tako i kroz vannastavne i vanškolske aktivnosti.

Sistem obrazovanja na svim stupnjevima, a naročito u osnovnom obrazovanju i vaspitanju, treba da sadrži sve elemente ekološkog vaspitanja i obrazovanja kako bi kontinuirano i svestrano doprinosio pripremanju i osposobljavanju mladih za život u novim uslovima. To podrazumeva uključivanje ekološkog obrazovanja u strategiju razvoja obrazovanja, razradu nastavnog plana i programa u skladu sa zahtevima ekološkog vaspitanja, unošenje posebnih sadržaja namenjenih ekološkom obrazovanju, korišćenje svih oblika vaspitno-obrazovnog rada u ostvarivanju ciljeva ekološkog vaspitanja. Osavremenjivanje nastavnih planova i programa ekološkog obrazovanja i vaspitanja je jedan od najznačajnijih i najsloženijih zadataka u ekologizaciji obrazovanja.

Jedno od najvažnijih pitanja osnovno–školskog obrazovanja za zaštitu životne

sredine je pitanje određivanja sadržaja koji bi odgovarali zahtevima vremena u kojem živimo a istovremeno i uzrasnim mogućnostima i karakteristikama učenika.

3. ZNAČAJ FIZIČKOG VASPITANJA U EKOLOGIZACIJI NASTAVE

Plan i program osnovnog obrazovanja sastoji se od šesnaest obaveznih i osam izbornih predmeta i njihovih sadržaja koji se realizuju tokom osmogodišnjeg školovanja kroz razrednu i predmetnu nastavu. To je dominantni oblik vaspitno-obrazovnog rada, dok su vannastavne aktivnosti svedene na najmanju meru, i simbolično su zastupljene.

U kojoj meri su sadašnji planovi i programi ekološki osmišljeni i u kojoj meri su ekološki sadržaji zastupljeni u njima, može se utvrditi analizom nastavnih planova i programa koji su u upotrebi.

Da bi ekološko vaspitanje postalo značajan činilac ekološke svesti, neophodno je omogućiti njegovu realizaciju u svim područjima, oblicima i nivoima obrazovanja mladih, a jedno od takvih je i područje fizičkog vaspitanja.

Ako se ima u vidu doprinos fizičkog vaspitanja pojedinim aspektima razvoja, kao i razvoju ličnosti u celini, čini se prihvatljiv predlog D.J. Viliijamsa (Williams) da treba radije govoriti o “vaspitanju kroz fizičko” nego o “fizičkom vaspitanju” polazeći od pojma o organskom jedinstvu između duha i tela, međusobne zavisnosti organizma i sredine, kao i od doprinosa fizičkih aktivnosti socijalnom, emocionalnom i fiziološkom razvoju. Prema takvom shvatanju telesno vaspitanje se pretvara u bogatu i raznovrsnu aktivnost kojom se ne razvijaju samo mišići i koordinacija pokreta već ličnost kao celina.

S obzirom da je osnovna funkcija fizičkog vaspitanja očuvanje, podsticanje i unapređivanje rasta, razvoja i zdravlja učenika, i da ekološko vaspitanje predstavlja neophodan uslov ostvarivanja zdravih i kvalitetnih uslova života može se reći da ono istovremeno čini i neophodan uslov unapređivanja zdravstvenog stanja organizma odnosno ostvarivanja fizičkog razvoja učenika.

Programom nastave fizičkog vaspitanja, definisan je njen cilj, koji se odnosi na zadovoljenje potrebe učenika za kretanjem, doprinos povećanju adaptivne i stvaralačke sposobnosti u savremenim uslovima života i rada, razvijanje fizičke kulture neophodne radi očuvanja zdravlja i stvaranja trajne navike da se fizičko vaspitanje ugradi u svakodnevni život i kulturu življenja. Među zadacima fizičkog vaspitanja u nastavnom planu i programu između ostalog nalazi se i zadatak koji se odnosi na to da učenici “razvijaju zdravstvenu kulturu radi efikasnog očuvanja zdravlja, povećane otpornosti organizma na štetne uticaje savremenog načina života i rada kao i drugih nepovoljnih uticaja ekološke sredine”, u operativnim zadacima stoji i da “razvijaju sposobnost za posmatranje, doživljavanje i stvaranje estetskih vrednosti (lepota kretanja, lepote sportske igre i lepote prirode)”, dakle uočeno je da na osnovu utvrdjenih ciljeva, opštih i operativnih zadataka se mogu izvesti elementi povezanosti ekološkog i fizičkog vaspitanja, bez obzira što je utvrdjeno da u formulaciji nastavnih tema i jedinica nema ekoloških termina.

Dakle, ekološki karakter fizičkog vaspitanja nije programski pridodat, već on proizilazi iz njegovog karaktera i funkcije. Fizičkim i ekološkim vaspitanjem se zadovoljava i osigurava jedna od ljudskih potreba a to je zdrav način života. Zagađeno okruženje sputava normalan rast i razvoj ličnosti. Boravak na čistom vazduhu, kretanje i rekreacija,

uslovi su zdravog načina života, dok se istovremeno fizičkim vaspitanjem organizam očvršćuje da bi se mogao prilagoditi nepovoljnim ekološkim uslovima života.

Vaspitanje pravilnog odnosa prema životnoj sredini u okviru fizičkog vaspitanja odvija se u svim njenim oblicima i aktivnostima. Kroz fizičke aktivnosti vaspitava se odnos učenika prema prirodi u kojoj se često izvode različiti oblici telesnog vežbanja. Samim tim, priroda, u kojoj se odvijaju aktivnosti fizičkog vaspitanja pozitivno utiče na održavanje fizičke kondicije diže radnu i intelektualnu sposobnost, bogaćenje emotivnog života, osećaj lepote i ljubavi, dakle poboljšava funkcionisanje organizma u celini. U direktnom kontaktu s prirodom, učenici se navikavaju na čuvanje od ugrožavanja (lomljenje drveća, uništavanje trave, paljenje i sl.) i zagadjivanja, čime se razvija ekološka kultura o ispravnom doživljavanju prirode.

Ako se ima u vidu priroda učenika odnosno razvojne osobenosti dece osnovnoškolskog uzrasta, činjenica da deca ovog uzrasta najlakše i najefikasnije uče upravo u onim situacijama u kojima su lično angažovana, jasno je da pored nastavnih posebnu pažnju treba posvetiti vannastavnim aktivnostima. Ekскурzije, izleti, logorovanje, planinarenje, nastava u prirodi i druge rekreativno zabavne i sportske aktivnosti odvijaju se u životnoj sredini sa kojom se uspostavlja medjuodnos. Svrha izleta i eskurzija u prirodi obično je rekreacijska, u interakciji sa vrlo različitim sadržajima vaspitno-obrazovnog karaktera, uključivši i sportski karakter igre i takmičenja, upoznavanje prirode i sticanje znanja, veštine i iskustva za život u njoj. Svi oni doprinose psiho-fizičkom oporavku učenika, njihovom okrepljenju i osveženju, podizanju funkcionalnih sposobnosti učenika, popravljajući njihovog zdravlja, širenju njihovog vidokruga o novim mogućnostima sportskih, zabavnih i rekreativnih aktivnosti, ali i uspostavljanja pravilnog odnosa učenika prema životnoj sredini.

4. ZAKLJUČAK

U okviru nastave predmeta fizičko vaspitanje moglo bi se reći da postoji ekološki zahtev koji se odnosi na razvijanje zdravstvene kulture učenika u cilju efikasnog čuvanja zdravlja, čime se povećava otpornost na štetne uticaje savremenog načina života i rada. Istovremeno se realizuju i oni zadaci fizičkog vaspitanja koji su u funkciji ekološkog vaspitanja kao što su stalna briga učenika o ličnoj higijeni, razvijanje navika zdravog načina života, briga o čistom vazduhu u fiskulturnim salama i pratećim prostorijama, briga za smanjenje buke, o zaštiti zelenila u školskom igralištu i td.

Ipak oseća se potreba da se sistematičnije i sa više kontinuiteta u planiranju, i organizovanju nastave fizičkog vaspitanja i vannastavnih aktivnosti posveti pažnja izgrađivanju ekološkog ponašanja učenika. Od značaja bi bilo i uspostavljanje čvršće korelacije nastavnih sadržaja ekološkog vaspitanja sa ostalim nastavnim predmetima u osnovnoj školi.

Ekološko vaspitanje se kao vaspitni princip može ostvariti na svim časovima fizičkog vaspitanja. Kroz samu nastavu do izražaja dolazi razvijanje i negovanje ekoloških navika, dok se sposobnost percepcije životne sredine, sistem ekoloških znanja kao i spremnost za angažovanje učenika u zaštiti životne sredine više manifestuju u vannastavnim aktivnostima.

I ekološko i fizičko vaspitanje traju doživotno, počinju od najranijih dana i traju do kraja života, pri čemu oba vida vaspitanja treba da su u funkciji doprinosa promene odnosa čoveka prema životnoj sredini.

5. LITERATURA

1. **Andevski, M., i Kundačina, M.** (2004). *Ekološko obrazovanje*. Užice: Učiteljski fakultet.
2. **Kamenov, E.**, (2006). *Vaspitanje predškolske dece*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
3. **Leskošek, J.**, (1980). *Teorija fizičke kulture*. Beograd: NIP Partizan.
4. **Martinović, D.**, (2003). *Postignuća u nastavi fizičkog vaspitanja*. Beograd: Interprint
5. **Mišković, M.**, (1994). *Ekološka kriza i ekološka svest omladine*. Šabac: Ekocentar.
6. **Nedeljković, M.**, (2006). „Pozicija i funkcija ekološkog vaspitanja i obrazovanja u kurikulumskim promenama.“ *Zbornik radova-Čovek i radna sredina* (13). (str.353-361). Niš: Univerzitet u Nišu-Fakultet zaštite na radu.
7. **Nikolić, V.**, (2002). *Ekologizacija vaspitanja i obrazovanja*. Niš: Revija rada.

SUMMARY

The school as educational institution with fortified goals, program tasks, consists and organizational forms, gives great possibilities in education of students for protection of environment. Our knowledge about contribution of the school, in that sense, are mainly that it partly realizes educational function, but pedagogic function is neglected. For more intensive ecological education of the students, it is necessary to fortify how much the school as the wholeness, like as every of its factors, contribute to that aim.

One of the educational fields in realizing the ecological education is the field of physical education. The subject of our work is to fortify its contribution in realizing of ecological education goals in primary school, by analyzing conditions and possibilities for realization of physical education tasks, through physical~ recreation, sport and health activities.